

Justyna TARAJKO- KOWALSKA

Politechnika Krakowska
Instytut Projektowania Urbanistycznego
Kraków, Polska
e-mail : justarajko@tlen.pl

PROJEKTOWANIE KOLORU ZESPOŁÓW ARCHITEKTONICZNO- KRAJOBRAZOWYCH, JAKO INTEGRALNY SKŁADNIK ZARZĄDZANIA KRAJOBRAZEM KULTUROWYM WSI POLSKIEJ

słowa kluczowe: krajobraz kulturowy, zespoły wiejskie, kolorystyka architektoniczna, projektowania

WPROWADZENIE

Kolor elewacji oddziałuje na psychikę człowieka równie mocno jak kolor ścian we wnętrzach, a ponieważ jest częścią przestrzeni publicznej nie powinien zależeć jedynie od indywidualnych preferencji, ale być wynikiem kompleksowych działań projektowych i planistycznych. Jednak projektowanie barwy na terenach wiejskich w Polsce wydaje się być dzisiaj szczególnie trudne i skomplikowane. Dzieje się tak głównie dlatego, że do kompozycji kolorystycznej w architekturze wiejskiej podchodzi się często jako do elementu uzupełniającego formę obiektów, a rola barwy w planowaniu przestrzennym na tych terenach jest stosunkowo niewielka. Panuje zatem niemal całkowita dowolność w doborze kolorów dla obiektów architektonicznych.

Na profesjonalny projekt kolorystyczny można liczyć jedynie w przypadku dużych inwestycji – a nawet wtedy dotyczy on jedynie samego obiektu, bez odniesienia do nadrzędnych wytycznych czy też szerszego kontekstu krajobrazowego. W przypadku kolorystyki dla budownictwa mieszkaniowego, wznoszonego często w oparciu o typowe opracowania projektowe, często nie uwzględnia się nawet bezpośredniego sąsiedztwa obiektów.

Kolejnym problemem jest ogromne rozproszenie zabudowy wiejskiej, głównie wolnostojącej oraz jej zróżnicowanie – tak w zakresie formy jak koloru.

Dotychczasowe próby, podejmowane przez architektów w celu zminimalizowania chaosu przestrzennego terenów wiejskich dotyczą głównie zagadnienia formy. Wciąż jednak brak jest czytelnych, jednoznacznych i obowiązujących przepisów dotyczących sporządzania projektu kolorystyki obiektów, a wytyczne w planach zagospodarowania przestrzennego dotyczące materiałów wykończeniowych są przeważnie zbyt ogólne lub źle opracowane. Cechą niemal wszystkich wytycznych, powstających obecnie w naszym kraju jest nieprecyzyjne opisywanie zalecanych odcieni barwnych takimi określeniami jak: „jasne”, „stonowane”, „pastelowe” czy „ciepłe”.

Powstaje zatem pytanie, w jakim stopniu i przy użyciu jakich metod możliwe jest porządkowanie terenów wiejskich w Polsce poprzez kolor?

Zdaniem autorki kompozycja kolorystyczna architektury wiejskiej powinna być kształtowana głównie w celu harmonizowania całego zespołu z otoczeniem.

Projektowanie kolorystyki na wsi powinno zatem polegać przede wszystkim na kształtowaniu harmonii kolorystycznej między elementami krajobrazu naturalnego, istniejącymi elementami architektonicznymi a nowo wznoszonymi obiektami.

Można wyodrębnić kilka warunków umożliwiających odczucie harmonii wizualnej w przypadku zespołu architektonicznego. Są to: „jednorodność w zakresie kompozycji, materiału, koloru i skali zabudowy oraz zróżnicowanie w zakresie kształtu” (Petelenz, 1992).

„W przypadku różnej zabudowy wsi konieczny jest pewien wspólny mianownik plastyczny. Przy różnej formie będzie to choćby wspólna przeważająca barwa pokrycia lub ścian, pochyłość dachu lub sposób usytuowania domów. Wystarczy, gdy taki motyw dominujący powtórzy się wielokrotnie a zapewnimy osiedlu pewną zjednującą sobie oko harmonię” (Tworkowski, 1946). W wielu przypadkach działaniem wystarczającym byłoby zatem ograniczenie liczby stosowanych kolorów pokryć dachowych, czy też zredukowanie liczby odcieni elewacyjnych choćby poprzez eliminację barw o szczególnie negatywnym oddziaływaniu w danym kontekście krajobrazowym.

Wymiana substancji mieszkaniowej na wsi następuje stale. Wciąż wymieniane są pokrycia dachowe z eternitu, a nie otynkowanym dotąd budynkom wzniesionym w latach 60. się nową kolorystykę. Wszystkie te zjawiska stwarzają potencjalne możliwości wytyczenia pozytywnych kierunków w kształtowaniu kolorystyki wiejskiej. Nawet działania jednostkowe mogą przez „pozytywny przykład”, wywołać społeczną samokontrolę w kierunku harmonizowania budynków między sobą oraz z otaczającym krajobrazem na podstawie analizy metod koordynacji koloru stosowanych na świecie. Celem artykułu jest próba wyszczególnienia potencjalnych możliwości kształtowania kompozycji kolorystycznej zespołów wiejskich na terenie Polski (Tarajko-Kowalska, 2006). Przy rozpatrywaniu tego zagadnienia uwzględniono kilka poziomów – od najbardziej ogólnych ustaleń w skali kraju po konkretne działania jednostkowe.

PRZYKŁADY ZASAD KSZTAŁTOWANIA KOMPOZYCJI KOLORYSTYCZNYCH W JEDNOSTKACH O RÓŻNYM ZASIĘGU PRZESTRZENNYM

Kształtowanie kompozycji kolorystycznej wiejskich zespołów architektoniczno - krajobrazowych w skali kraju

- wprowadzenie obowiązującego systemu kolorystycznego – np. NCS, w celu ustalenia jednoznacznej nomenklatury odcieni barwnych (porównaj: Bojar, 1998);
- wprowadzenie Palety Barw dla Polski tj. dla wybranej gamy odcieni barwnych zgodnych z warunkami naturalnymi oraz tradycjami kulturowymi kraju (porównaj: Bojar, Damińska, 2003);
- wprowadzenie koordynacji kolorystycznej materiałów wykończeniowych dla elewacji, uwzględniającej wszystkie rodzaje materiałów - gładkie, o jednolitym pokryciu barwą, a także materiały porowate i wzorzyste (porównaj: Glog, 1978).

Kształtowanie kompozycji kolorystycznej wiejskich zespołów architektoniczno - krajobrazowych w skali regionu krajobrazowego o wyraźnych cechach odrębności

- powiązanie danego regionu krajobrazowego z konkretną paletą barwną - „geografia koloru” (porównaj: Lenclos, 2003; Tarajko-Kowalska, 2007);
- tworzenie baz danych kolorystycznych – z wyszczególnieniem barw naturalnych, tradycyjnych oraz współczesnych – w tym barw o negatywnym oddziaływaniu w danym kontekście krajobrazowym.

Kształtowanie kompozycji kolorystycznej zespołów architektoniczno - krajobrazowych w skali wydzielonej jednostki przestrzennej (np. gmina, park krajobrazowy, wieś, małe miasteczko)

- opracowywanie planów zawierających wytyczne dotyczące kolorów materiałów wykończeniowych elewacji i dachów obiektów architektonicznych - szczególnie istotne w przypadku miejsc o dużych walorach zabytkowych lub położonych w strefach krajobrazu chronionego, a także dla wyodrębnionych wewnątrz architektoniczno - krajobrazowych: ulicy, placu, zespołu zabudowy.

Kształtowanie kompozycji kolorystycznej w skali obiektu architektonicznego

Kolorystyka elewacji budynku wiejskiego winna być wykonywana w dwóch skalach – w skali pojedynczego obiektu (dla podkreślenia jego walorów architektonicznych) oraz w skali regionu, otoczenia (w odniesieniu do warunków naturalnych, architektonicznych i kolorystycznych, jakie ono stwarza). Płaszczyzny barwne ścian i dachów w krajobrazie są dominujące – powinny być zatem kształtowane z uwzględnieniem tła, na którym są odbierane. W każdym przypadku wybór koloru dla budynku powinien uwzględniać:

- sąsiednie budynki i otoczenie;
- harmonię trzech parametrów koloru – odcienia, jasności i nasycenia;
- ogólne zasady harmonii i kompozycji;
- styl architektoniczny obiektu – jego formę i strukturę architektoniczną.

Dla obiektów dużych kubaturowo – jak np. obiekty inwentarskie, składowe, przemysłowe czy użyteczności publicznej – stosowne wydaje się sporządzanie osobnych opracowań kolorystycznych, uwzględniających analizy oddziaływania wizualnego w krajobrazie (relacja akcent - tło). W niektórych przypadkach istnieje potrzeba wyróżnienia obiektu z otoczenia – jak np. w przypadku budynku straży pożarnej czy też innych obiektów użyteczności publicznej – jak np. kościół, czy szkoła. Powinno ono być jednak dokonywane na zasadzie kontrastu, a nie dysharmonii.

MOŻLIWOŚCI PORZĄDKOWANIA KOLORYSTYKI ZABUDOWY TERENÓW WIEJSKICH

Wydaje się, że jedyną obecnie możliwością porządkowania terenów wiejskich przy użyciu barwy w Polsce jest wprowadzenie obowiązujących wytycznych ograniczających ilość odcieni barwnych materiałów wykończeniowych ścian i pokryć dachowych, zapisanych w planach zagospodarowania przestrzennego gmin, a w przypadkach szczególnych sporządzanie planów kolorystycznych.

Należy, poprzez działania prawnych regulacji, zapobiec całkowitej dowolności (zależnej od mody kolorystycznej i indywidualnych preferencji) w doborze kolorów ścian i pokryć dachowych obiektów na terenach wiejskich oraz wykluczyć możliwości pozostawienia decyzji o doborze koloru całkowicie i wyłącznie w rękach właściciela lub wykonawcy inwestycji¹.

W problemie kontroli koloru na plan pierwszy wysuwa się jednak konflikt między wolnością jednostki a chęcią kształtowania harmonijnego i zwartego wizualnie krajobrazu. Kontrola koloru może bowiem pozornie stać w opozycji do indywidualnego prawa kształtowania własnego środowiska barwnego i priorytetu własności prywatnej.

Wytyczne kolorystyczno-materiałowe nie powinny być jednak postrzegane jako kolejne utrudniające życie ograniczenie ale raczej jako pomoc w wyborze takiego zestawu barwnego, który będzie jak najlepiej współgrał z otoczeniem.

¹ można wyobrazić sobie pożądaną formę „recenzji” projektu budowlanego pod względem zgodności formy i kolorystyki z ustalonymi zapisami w MPZP (przyp. red. UMP).

Fot. 1. Korekty kolorystyczne w skali zespołu architektoniczno- krajobrazowego – skala wsi (na przykładzie podkrakowskiej wsi Kaszów). *Źródło: opracowanie własne.*

Photo 1. Correction of color composition in the scale of architectural- landscape unit – village scale – on the example of Kaszów (near Cracow). *Source: own compilation.*

ANALIZA I KOREKTA KOMPOZYCJI KOLORYSTYCZNEJ WNĘTRZA ARCHITEKTONICZNO- KRAJOBRAZOWEGO WSI - NA PRZYKŁADZIE PLACU W LISZKACH

1. Plac w Liszkach - analiza istniejącej kompozycji kolorystycznej

przeważająca barwa pokryć dachowych - do zachowania

ściana I - obiekty podobne gabarytowo i stylowo, ze względu na różne barwy nie tworzą wizualnie spójnej ściany wnętrza

ściana III - obiekty różne gabarytowo - wymagające wizualnego ujednoczenia

Ocena:
Kolorystyka budynków tworzących ściany wnętrza placu w Liszkach jest przypadkowa i wpływa negatywnie na odbiór wnętrza jako całości.

Wytyczne:
Poprzez odpowiedni dobór barw do kompozycji kolorystycznej stworzenie czytelnego wnętrza placowego o zdefiniowanych ścianach

2. Schemat elementów kompozycji kolorystycznej

sk - sklepienie - barwy nieba
sc - barwy ścian i dachów obiektów, zielen wysoka
pp - zielen niska, ulica, chodnik, nawierzchnia placu

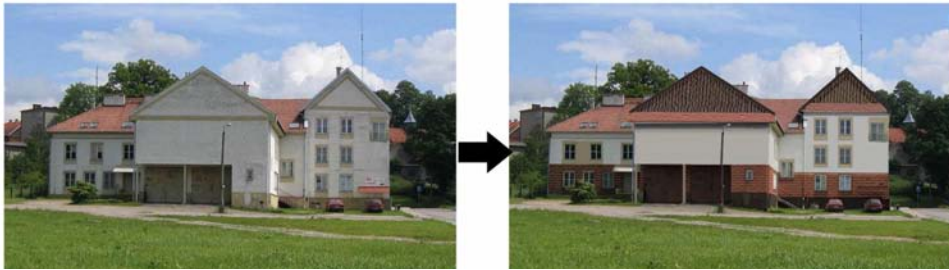
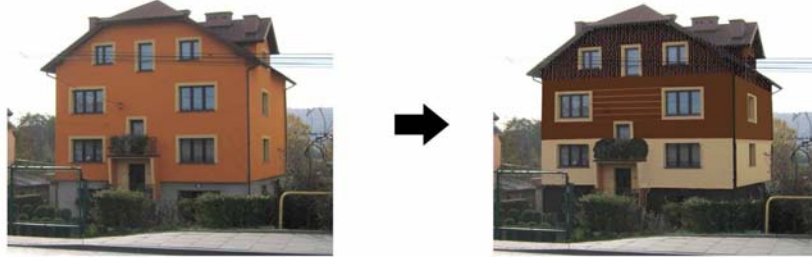
3. Plac w Liszkach - korekta kompozycji kolorystycznej

> ujednoczenie barw pokryć dachowych - wymiana pokryć z płyt azbestowych na dachówkę w odcieniu zgodnym z barwą dominującą w kompozycji istniejącej
> wprowadzenie jasnych barw dla elewacji obiektów - nawiązanie do barwy białej elewacji nowego obiektu na zamknięciu kompozycji wnętrza
> wprowadzenie ciemniejszej barwy dla cokołów budynków - uzyskanie korzystniejszych wizualnie proporcji obiektów oraz ich wizualnego zintegrowania

Fot. 2. Korekty kolorystyczne w skali wnętrza wsi – plac we wsi Liszki k. Krakowa.

Źródło: opracowanie własne.

Photo 2. Correction of color composition in the scale of the village interior – market square in Liszki (near Cracow). *Source: own compilation.*

Fot. 3. Korekty kolorystyczne w skali obiektu architektonicznego – budynek inwentarski, budynek mieszkalny, siedziba urzędu gminy (okolice Krakowa). *Źródło: opracowanie własne.*

Photo 3. Correction of color composition in the single building scale – farm building, single-family house, local community administration building (near Cracow). *Source: own compilation.*

Fot. 4. Jednorodność w zakresie kompozycji, materiału, koloru i skali zabudowy oraz zróżnicowanie w zakresie kształtu dają odczucie harmonii wizualnej zespołu – Chełm, przedmieście Krakowa (fot. J. Tarajko-Kowalska).

Photo 4. Unity in the composition, material, colour and buildings scale as well as diversity in its shape gives feeling of visual harmony of the whole settlement – Chełm (Cracow's suburb) (photo by J. Tarajko-Kowalska).

PODSUMOWANIE

Planowanie koloru w danym regionie powinno mieć na celu sformułowanie ogólnych wytycznych (szkieletu kolorystycznego) wewnątrz którego możliwe są różne modyfikacje – w celu zachowania niezbędnej różnorodności kolorystyczno – materiałowej oraz poszanowania wolności jednostki przy wyborze zestawień barwnych dla domu. Zbytne ujednoczenie kolorystyczne może bowiem prowadzić do wizualnej nudy i braku znaków identyfikujących w przestrzeni (porównaj: Lancaster, 1996).

Plan kolorystyczny powinien być na tyle precyzyjny, by nie było możliwe zbyt łatwe naginanie go do celów prywatnych, a z drugiej strony na tyle elastyczny, by uwzględnić zmiany użytkowania obiektów, ich zróżnicowaną strukturę oraz modę kolorystyczną i własne preferencje odbiorców.

Głównym celem studiów i analiz kolorystycznych regionu nie może być narzucanie komuś własnych upodobań kolorystycznych ale pokazanie, że kolor stosowany w sposób kontrolowany, świadomy i efektywny jest źródłem harmonii i pomaga kształtować zwarte środowisko - to, co nazywamy ładem przestrzennym. Kolor stosowany bez znajomości praw nim rządzących wprowadza dysonans w przestrzeni i może stać się przyczyną wizualnego chaosu.

LITERATURA

- Bojar R., Damińska V., 2003: Niektóre z myśli wokół tematu: Program Barwy Dla Polski, Komunikat wygłoszony na I Międzynarodowej Konferencji Instytutu Wzornictwa Przemysłowego i NCS Colour Centre pt. Colour Day – Dzień Barwy; Barwa w architekturze, wnętrzach i wzornictwie przemysłowym (24.10.2003).
- Bojar R., 1998: Natural Colour System jako standard. [w:] Materiały III Krajowego Sympozjum Kolorymetrycznego, Warszawa.
- Gloag H.L., 1978: Colour coordination, London 1978.
- Lancaster M., 1996: Colourscape; Academy Editions, London.
- Lenclos J.P i D., 2003: Les Couleurs de l'Europe, Moniteur, Paryż.
- Petelenz M., 1992: Rozwiązania systemowe jako kierunek rozwoju budownictwa zagrodowego w Polsce (na przykładzie wybranych regionów). Monografia 129, PK, Kraków.
- Tarajko-Kowalska J., 2007: Harmony of colors in architecture, as a tool of visual-spatial order creation (on example of rural areas in Poland) [w:] Materiały konferencyjne International Conference on Colour Harmony, Budapeszt, Węgry.
- Tarajko-Kowalska J., 2006: Kolor w wiejskich zespołach architektoniczno-krajobrazowych – ze szczególnym uwzględnieniem wsi Polski Południowej, rozprawa doktorska, Politechnika Krakowska, Kraków.

- Tarajko-Kowalska J., Kowalski P., 2007: Kształtowanie harmonii wizualnej między krajobrazem a architekturą w oparciu o kolor. [w:] Materiały konferencyjne Międzynarodowego Kongresu Polskich Architektów Krajobrazu pt. „Sztuka ochrony i kształtowania środowiska – Twórczość - Nauka – Dydaktyka”, str. 99-101, Kraków.
- Tarajko-Kowalska J., 2003: Architekci kontra Mieszkańcy – czyli o planowaniu koloru na terenach wiejskich., Referat wygłoszony na sesji naukowej Sekcji Architektury i Planowania Wsi Komisji Architektury i Urbanistyki Oddziału Krakowskiego PAN – streszczenie. [w:] Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowych O/PAN, Kraków.
- Tworkowski S, 1946: Architektura wsi: materiały do dyskusji. Czytelnik, Warszawa.

SUMMARY

COLOR PLANNING FOR ARCHITECTURAL - LANDSCAPE UNITS, AS INTEGRAL PART OF THE MANAGEMENT OF POLISH RURAL CULTURAL LANDSCAPE

In the article author talks over the problem of color design in polish rural areas.

On the ground of the analysis of the methods of color co-ordination used in world architecture, she selected some potential possibilities of color composition design for architectural - landscape units in several scales:

- in the scale of the country - where some color systems and color coordinations are needed;
- in the scale of the landscape region - where, according to so called "color geography", limited color palettes should be created;
- in the scale of the separated spatial unit (e.g. village, small town, architectural-landscape interior: street or square) – where color plans and guidelines are desirable;
- in the scale of the single architectural object – where into consideration should be taken: neighboring buildings and surroundings, harmony of the three color attributes: hue, lightness and saturation, general principles of harmony and composition, the architectural style of object - its form and architectural structure.